

No man' s land ili kozmopolitizam bez korijena

In this article I will be dealing with a specific type of banishment (escape, to be more precise), inspired by a subtle *condition of the spirit* which Gilles Deleuze defined as 'psychic nomadism', and Hakim Bey mockingly termed 'cosmopolitizam without roots'. Both terms are related to the homonym 'no man's land', in which Jean-François Lyotard recognized the secret area of our escape, where we go from time to time, although some of us prefer to do it very often. It is by no means a geopolitical phenomenon (as a matter of fact, I have no intentions of adding political connotations to my exposé), although it is obvious that the three terms are united under a common denominator which is manifested as *a resistance toward the institutions of the system*.

U ovom ću eseju raspravljati o jednom specifičnom tipu progona (ili bolje reći bjegstva), iniciranog *suptilnim stanjem duha* kojega Gilles Deleuze naziva „psihički nomadizam“, a Hakim Bey podsmješljivo definira kao „kozmpolitizam bez korijena“. Oba se pojma, na neki čudan način, podudaraju sa homonimom „ničija zemlja“ („no man's land“) u kojem Jean-François Lyotard prepoznaje skrivenu, tajnu oblast našega bjegstva, teritoriju u koju zalazimo povremeno, mada... neki od nas to čine veoma često. Svakako, ne radi se o nekom geopolitičkom fenomenu (ja i nemam namjeru pridavati političke konotacije ovome eseju), ali je očito da su sva tri pojma povezana jednom zajedničkom odrednicom koja se može manifestirati i kao *oblik otpora prema institucijama sistema*.

O čemu se zapravo radi?

U poznatoj teorijskoj *Raspravi o nomadologiji*, Gilles Deleuze i Félix Guattari ukazuju na činjenicu da su putanje i staze, ili bolje reći *žudnja za glatkim, neomeđenim i bezgraničnim* prostorima, najvažniji teritorijalni principi svakog nomada. Ali ne uvijek i nikada nuzno, ta su putovanja (ili u našem kontekstu – *bjegstva kao putovanja*) inicirana kretanjem. Putovati se može a da se čak i ne napusti vlastita soba ili mjesto rođenja. Rabili su taj oblik „bjegstva“ svi oni koji su prakticirali rizomski način mišljenja, ali sam ipak sklonija interioarnijim putovanjima tijela, gdje duh, brzinom munje, prelazi beskrajne kilometre prostora i vremena. Uspoređivan vrtlogom promjenljive orijentacije ovaj je način kretanja izazvao

uvjerenje da je nomadizam jedan nepomični, okamenjeni proces koji, veoma često, zna biti *intenzivno putovanje u mjestu*.

Ali otkuda taj nagon kretanja? Odakle ta vječita potreba za otiskivanjem, bježanjem?

Uistinu, nije tajna da je svaka država u biti totalitarna. Vođena instinktom samoodržanja država preferira fiksne i strogo utvrđene putanje kojima regulira kretanje masa. Ona je, zapravo, *smrt naroda* – „tamo gdje Država prestaje počinje čovjek“, govorio je Nietzsche – ali upravo ideja dekomponiranja, rekonponiranja i(li) transformiranja slobode pokazuje da samo oni sa jasno izgrađenom kritičkom sviješću mogu pronaći put i oduprijeti se lokalnom umu ili unaprijed programiranim sociološkim i političkim okvirima mišljenja i djelovanja. Srećom, postoje razni oblici suprotstavljanja – „nedisciplina, pobuna, gerila ili revolucija – smatra Deleuze – pa se može reći da je uskrsla ratna mašina, da se pojavio *novi nomadski potencijal...*“ (vidi http://www.womenngo.org.yu/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s4/nomad.html).

Ipak, kao čin neposlušnosti *pobuna* pripada pojedincu. Ona je radikalni otklon od svakog oblika vlasti i predmnijeva određeni oblik *prijestupa*, jer odbacuje konformizam i otkriva kontradikcije društva. Sve to inicira bijeg ili u krajnjoj liniji *progon* kao konačni oblik neposlušnosti. Ali upravo ta „logika“ potvrđuje pravilo da u svakom pojedincu s kritičkom sviješću živi potencijalni prestupnik, *duhovni nomad* koji doživljava slobodu kao put prema egzistenciji. Nomad je smisao koja se suprotstavlja Zakonu – „ili *nomad/nomos* ili *polis*“. Iz tih razloga Deleuze inzistira na činjenici da je „za svaku Državu, od vitalne važnosti ne samo da pobedi nomadizam, nego i da kontrolira migracije“, (http://www.womenngo.org.yu/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s4/nomad.html).

No, što god to značilo, mora se najprije imati u vidu da mainstream sedentarne zajednice ne voli subjekte koje se ne mogu skrasiti. Ali, biti nomad ne znači uvijek nemati pribježište ili neposjedovati vlastiti dom. Zapravo, sasvim je očito da taj prividni nedostatak ukazuje na *želju* stvaranja, na ideju ponovnog *re-kreiranja* vlastitog doma. Gertrude Stein je znala reći da je dobro imati korijene – sve dok ih možemo ponijeti sa sobom, dobro ih je imati. Upravo ta činjenica daje legitimnost Lyotardovom „no man's land“ kao pravo svakog čovjeka da umakne kontroli i inkviziciji, totalitarnoj državi ili lažnoj demokraciji u oblast koja neće biti izložena očima javnosti, nekamo gdje se može biti (i ostati) *svoj na svome*.

Razmišljajući o životu u egzilu, ruska pjesnikinja Nina Berberova (emigrantica od svoje dvadesete godine), u svojoj će autobiografiji indikativnog naslova *Moj kurziv* ustanoviti temu stalnog povratka. Pokazujući žilav otpor prema „besmislenostima i nestabilnostima svijeta“, ona će svoju životnu i umjetničku dramu opisati kao *antikorjensku*, *antipravoroslavnu* i *prozapadnu*. Tako Berberova održava svoju „ligne générale“, „l' autre cap“ svoga bivstvovanja, onoga koji ne prihvaća cenzure i izolacije, aneksije i deportacije niti bilo kakve oblike terora. Njen stav nije samo čin otpora totalitarnoj državi ili *bijeg* od ograničenja, on je prije svega odgovor vlastitom prohtjevu i uvjerenju.

Izabravši pseudonim Hakim Bey – još jedan oblik bjegstva – kontroverzni američki kritičar, pjesnik i esejista, Peter Lamborn Wilson, početkom 90-tih godina prošlog stoljeća lansirao je koncept T.A.Z – *The Temporary Autonomous Zone*. Riječ je o svojevrsnoj multiperspektivnoj, postideološkoj i izuzetno smjeloj viziji svijeta¹ u kojoj se može biti slobodan i neovisan od „korijenske filozofije plemenskoga mita“. Evo što o tome piše Umni Čovjek / „Wise man“ ili Gospodin Sudac²:

„T.A.Z. je kao pobuna, koja ne dolazi u direktan okršaj s državom, gerilska operacija koja oslobađa jedno područje (vremena, teritorija, imaginacije) i zatim nestaje kako bi se ponovno pojavila na nekom drugom mjestu, u nekom drugom vremenu, prije nego što je država uspije uništiti... Njezina najjača snaga je njena nevidljivost - država je ne može prepoznati jer Povijest o njoj nema definiciju. Čim je T.A.Z. imenovana (predstavljena) mora nestati, nestati će ostavljajući iza sebe praznu ljušturu, samo kako bi se mogla ponovno pojaviti na nekom drugom mjestu, još jednom nevidljiva jer je neobjašnjiva u pojmovima Spektakla. Zato jer je T.A.Z. savršena taktika za doba u kojem je država sveprisutna i svemoćna, mada istovremeno puna pukotina i praznina. Zato jer je T.A.Z. mikrokozmos onog 'anarhističkog sna'... slobodne kulture ne mogu pomisliti na bolju taktiku za ostvarenje cilja“ (upućujem na sajt <http://www.hermetic.com/bey/taz3.html#labelTAZ>).

Zar ova takoreći heretička ideja nije odgovor na monopol inteligencije moćnika? Svakako, jer kao tabor „ontoloških ratnika“ – ili prema Maxu Stirneru³

¹ Upućujem na knjigu *The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*, Petera Lamborna Wilsona (http://www.hermetic.com/bey/taz_cont.html).

² Pseudonim Hakim Bey na arapskom znači „umni čovjek“. U turskom jeziku riječ „hakim“ znači „sudac“, a „bej/beg“ titulu kojom se ukazuje na vojnog lidera, gospodina i dzentlmena. Otuda igra riječima: Umni Čovjek, Gospodin Sudac ili Hakim Bey.

³ Pseudonim Johanna Kaspara Schmidta (1806-1856), prethodnika individualističkog anarhizma i egzistencijalizma.

„ujedinjenje egoista“ – T.A.Z je usmjeren protiv struktura koje kontroliraju ideje i djeluje, metaforički rečeno, kao Nomadski Ratni Stroj. Svojom Mapom *kreativne imaginacije* on se suprotstavlja nevidljivoj Kartografiji koja upravlja svijetom i ustaje protiv ideologije psihičkog imperijalizma koja nastoji odstraniti svaku kulturnu različitost i individualnost. „Ovakav paradoks stvara 'cigane', psihičke putnike tjerane željom ili radoznalošću – kaže Hakim Bey – lutalice s malo lojalnosti (faktički nelojalni prema 'Europskom projektu' koji je izgubio svu svoju vitalnost i žar), nevezane za bilo kakvo posebno vrijeme ili mjesto, u potrazi za različitošću i avanturom... Ovaj opis pokriva ne samo klase umjetnika i intelektualca, već i emigracijske radnike, izbjeglice, 'beskućnike', turiste, kulturu kampera i pokretnih kuća - pa čak i osoba koje putuju 'Mrežom', a da možda nikada ne napuštaju svoju sobu... sve nas koji živimo putem naših automobila, naših praznika, naših TVa, knjiga, filmova, promjena posla, 'stilova života', religija, dijeta...“ (<http://www.hermetic.com/bey/taz3.html#labelTAZ>).

Upravo ovi suvremeni *duhovni nomadi* trebaju svoje međuprostore i oaze, privremene autonomne zone, svoju „no man’s land“ u kojoj će jedan od oblika bjegstva biti i sam čin pisanja. Ali te privremene autonomne zone postaju zanimljive samo ako su podjeljene, ako nacelo „publish or perish“ („publiciraj ili nestani“) vrijedi ne samo za pisce i intelektualne mislioce naše epohe, već i za one s kreativnom imaginacijom koji svom „drugom postojanju“ dodjeljuju apsolutno pravo. Glede toga, ako se na *putu* prema privremenim zonama *Ničije zemlje* mora proći kroz suprotna semantička područja: s jedne strane, kroz *pobunu* kao oblik autodestrukcije i regresije, a s druge strane kroz *promjenu* kao čin revitalizacije i napretka, može li se očekivati da će ta „putovanja“ biti najduži oblik vraćanja, najtrajnije *bjegstvo* k vlastitom sopstvu?

Odgovor je, vjerujem, svima dobro poznat.

Igrajući na kartu starog egoiste, ja i ne zamišljam više *putovanja bez vraćanja* Sebi... *Dobar dan Meni*.

Literatura:

1. Bey, Hakim (Peter Lamborn Wilson). *The Temporary Autonomous Zone*, <http://www.hermetic.com/bey/taz3.html#labelTAZ>

2. Delez & Gatar. *Rasprava o nomadologiji* (Gilles Deleuze/Félix Guattari, "Capitalisme et schizophrénie", *Mille Plateaux*, Les Editions de Minuit, Paris 1980, str. 471–481; prevela s francuskog Branka Arsić);
http://www.womenngo.org.yu/sajt/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s4/nomad.html
3. Лиотар, Жан-Франсоа. 2002. *Общата посока. Постмодерни поуки*. Критика и хуманизъм: София.
http://luben.unixsol.org/translations/lyotard/la_line_generale/index.html
4. Raunig, Gerald. *Ratni stroj protiv Carstva: Uz prekarni nomadizam Volxtheaterkarawane*.
http://www.republicart.net/disc/hybridresistance/raunig01_hr.htm
5. Raunig, Gerald. *Transverzalna mnoštva*
http://www.republicart.net/disc/mundial/raunig02_hr.htm
6. Vathel, Endru Baruh. 2006. *Književnost Istočne Evrope u doba postkomunizma: uloga pisca u Istočnoj Evropi*. Stubovi kulture: Beograd.

Biografski podaci: Autorica eseja *No man's land ili kozmopolitizam bez korijena*, Angelina Banović Markovska, radi na Filološkom fakultetu u Skoplju. Bavi se književnom teorijom, kulturologijom, postkolonijalnim diskurzima, kao i imagološkim i komparativnim istraživanjima makedonske književnosti u kontekstu južnoslavenskih književnosti. Objavila je četiri knjige: *Interpretativne strategije* (1999); *Likove-antagoniste* (2001); *Hipertekstualne dijaloge* (2004); *Grupni portret* (2007); i antologiju *Kafez od bora: tematski izbor suvremene makedonske poezije / A Cage of Wrinkles: A Thematic Selection of Contemporary Macedonian Poetry* (2007). Svi njeni radovi postirani su na web-siteu www.banovic.org i dostupni na makedonskom i engleskom jeziku od 2006 godine.